

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. Ивана Енева спец. „Керамика“ ПФ на НХА

на дисертационния труд на кандидата за ОКС „Доктор“ Сенджер Саръ на тема „Нискотемпературни медночервени глазури, получени чрез редукция и в кислородна среда“

Представеният за рецензиране дисертационен труд : „Нискотемпературни медночервени глазури, получени чрез редукция и в окислителна среда“ третира проблематика базирана на технико - технологичната експертиза на съвременния художник керамик и нейното приложение като инструмент за обогатяване на художествената образност. Независимо че формулирането на темата акцентира върху технологичния аспект,разработката в съдържателната си част балансирано развива и артистичната проекция на технологичния контекст.

Дисертационният труд съдържа,изискваните от закона : автореферат в обем от 10 стр. ,и основно изследване от 208 стр.,включващо освен елементите на основната структура и библиография,цитраща 52 заглавия на книги и статии и 82 интернет книги и интернет линкове на български, турски, английски , китайски, австралийски и американски автори.Илюстративният материал подкрепящ и изясняващ съдържанието не е структуриран в отделна част, а е апликиран в книжното тяло и наброява 152 цветни илюстрации от световни автори и от лични произведения.Включени са също и 25 бр.,таблицы, рецептурни състави и географски карти.Липсва, обаче терминологичен речник, който да улеснява по-широка аудитория.

Кратката уводна част с която започва изследването е опит за най-обобщена ретроспекция на основното структурно съдържание,с фокус върху природата на медночервените глазури ,основна тема на дисертацията и насочване към целите на проучването : обобщаване на историческия и съвременния опит на керамичното съсловие ,на традицията и експеримента, в съхранението и развитието на една от по- рядко експериментирани и в миналото и в съвременността техники за постигане на специфичен колоритен и фактурен ефект-каквито са медночервените редуци глазури.

Основното съдържание на дисертационния труд е развито в четири глави,които третират различни аспекти на темата.

Първа глава озаглавена:„Червеният цвят в светлината на теорията за цветната хармония“ въвежда в спецификата на емоционалното възприятие на цветовете от исторически и съвременен аспект.Авторът прави опит за кратка историческа ретроспекция на еволюцията на цветното възприятие на човека : от обвързването му първоначално с „конкретна символика“отразяваща първичните представи за света , през„ религиозната символика“ на средновековното изкуство и освобождаването от нейните ограничения и новата стойност, която добива цвета в ренесансовото изкуство когато се интегрира с „рисунька,перспективата и светлосянката“.Спомената е макар и

съвсем бегло и връзката между светлина и цвят в лаконични определения за категориите цветове базирани на Нютоновата теория.

Теорията за символиката на цветовете е първата подточка на първа глава и тя третира „природни“ и „психологични“ асоциации на цветовете в чиято характеристика се смесват исторически, социални, религиозни, етнически и др. аспекти, които звучат повече в битово популярен стил отколкото в научен. На червения цвят е посветено съдържанието на останалата част от първа глава. Акцентирано е върху неговото специфично активизиращо въздействие върху психиката на човека като „първият цвят, в който човек е вложил определена символика“. Отделено е специално място на значението на червения цвят в Древен Египет и Китай, като отново в популярен стил са смесени исторически факти с легенди, предания и фолклорни транскрипции на символиката на червения цвят в историческия бит на тези нации. Авторът използва палитрата на межкултурни инвенции от разностраничен характер, включващи обредни, ритуални, религиозни битово-семейни и дори метафизични асоциации свързани с присъствието на червения цвят в китайската култура, за да подсили правилността на избора на своята тема. Първа глава служи за въвеждане в основната тема развита в следващите три глави.

Втора глава започва с описателно дефиниране на качествата на глазуриите по принцип, от технологична гледна точка и кратка характеристика на медночервените и по-специално на китайските медночервени глазури. В популярна форма са обяснени химико-физичните и термични процеси на формирането на редуцираните червени глазури в древен Китай. Включени са и основни характеристики на главните компоненти на химичната реакция – металната мед, оксидните йони и редуцирани форми. Тази необходима интродукция, въвежда в подробна историческа ретроспекция на развитието на медночервените глазури в китайските провинции с акцент на династиите: Тан, с керамичен център Тонгуан, Сун с център Чун, Мин с прочутия център Джиндеджен. Информацията, която Сенджер Саръ е систематизирал и подкрепил с илюстративен материал, считам за много полезна предвид придружаващите текстове изградени на принципа на сравнителния анализ който разкрива спецификата на всеки цитиран екземпляр и този подход дава база за професионален прочит и оценка на постиженията на древните майстори създатели на образци с непреходна естетическа стойност. Илюстриращи съдържанието са и сполучливо подобрите експонати от сбирките на световно значими музеи като: „Виктория и Албърт“ – Лондон, музея в Шангхай, Дворцовия музей в Тайван и др. Във втора глава намира място и обобщен обзор и на историческото развитие на медночервените глазури в Европа, с начало от 1712 г., от когато датира писмото на френския мисионер отец д'Ентреколе, съдържащо и първото описание на технологичния процес на местното китайско производство в периода на Канг-хси, достигнало до европейската аудитория, под формата, бих го квалифицирала, на технологически шпионаж, предвид на строго охраняваните производствени тайни в Китай. Разбира се, както авторът отбелязва, тайната не е разкрита напълно, защото редуцираната, която е цитирана в първото писмо на мисионера е с железни сулфати и едва по-късно се установява че червеното оцветяване се дължи на мед. Така до 19 в. Европа не познава производството на медночервените глазури. Цитирането на пълният текст на този исторически документ, много важен за всеки европейски керамик, считам

за добра информационна заслуга на изследването, предвид на слабата популярност на подобни автентични документи у нас.

Особено важна от изкуствоведска гледна точка, намирам последната, шеста част на втора глава, която представя съвременни творци от цял свят, посветили творчеството си на тази, считана в древността за „магическа“ техника на получаване на уникалните и най-често неповторими ефекти на сакрални червени глазури. Избраните за презентация творци са английски, американски, китайски, канадски и австралийски художници, чието творчество авторът е представил не като подробна творческа биография, а е акцентирал върху специфичните професионални подходи, споделени от тях, включително и рецептурни състави и особености на пещния процес, водещи до успешна технологична реализация. Паралелно с това са посочени и съпътстващите негативни условия, които биха застрашили сполучливата редукция. Тъй като медночервените глазури са прилагани главно върху съдова керамика, илюстративният материал жанрово е ограничен, но дори и в тази рамка подбраните от автора творби носят безспорен естетически потенциал, който подсилва значимостта на темата и разширява обхвата на изследвания проблем като доказателство на тезата, че в керамиката когато е овладяна професионално технологичната специфика, се превръща в инструмент за артистично поведение, което е и една от неафишираните цели на това изследване.

Трета глава поставя фокуса върху традиционните техники и технологии за получаване на медночервени глазури. Класификацията на автора е базирана на утвърдените в исторически аспект названия на разновидното обагряне. Глазурата „ox blood“, популярна и у нас като „бича кръв“, е описана в епистулярен стил, но същевременно са посочени онези особености на подготовка на състава и начина на апликиране, които ако бъдат пренебрегнати ще се рискува крайния успех. Рецептурните състави, които придружават изложението, безспорно много полезни, за съжаление са разнотилни в мерните единици, в един случай са в молове, в друг в грамове, а в трети в проценти и това до известна степен омаловажава научно технологичната стойност на изследването. На другата разновидност на медночервените глазури, известна като: „reach bloom“ или в превод „прасковен цвят“, Саръ е отделил доста по-обширно и детайлно изложение, може би на основание на нейната, както я нарича „изтънченост и деликатност“ и специфичен чар с това „как цветът се мени в отделното изделие“. Обстоятелствено е описан пещният процес с цикъла на редукция, с оксидация при пещите с дървено гориво и при ударно изпичане в газова пещ, всичко това, придружено от илюстрация на пробните образци, показващи разликите в обагрянето при различните пещни режими и пет рецептурни състава.

За по-голяма изчерпателност в тази глава под заглавие „Ролята на елементите“, авторът разглежда компонентите на глазурния състав на медночервените глазури: силициев двуоксид, двуалуминиев триоксид, бор и алкалоземни метали в контекста на практическия опит на известни имена в световната практика, като Тичейн и Нелсън. Подчертава и значението на процесите на оксидация и редукция в широко вариращия температурен диапазон на съвременната керамична практика.

В трета глава се третира и проблемът с дефектите и грешките, които съпътстват технологичния процес озаглавени : „загуба на цвят”, „ лошо оцветяване”, „ розово оцветяване”, „ синкави цветове”, „ зелено оцветяване”, „ почерняване”, „ разтичане на глазурата” и „влиянието на цинковия и железен оксиди в процеса на редукция”. И в тази част авторът поднася изложението по-скоро във формата на споделен практически опит от различни творци, които цитира, отколкото в научно технологически контекст, от където идва усещането за известна непоследователност и несистемност. Независимо от това или по-точно по своя си специфичен начин се е опитал да даде много аспекти на комплексните физико-химични реакции извършващи се в термичната среда, която мени своя характер и изисква много добро балансиране на интензитета на редукцията ,защото: „... при много силна редукция глазурата потъмнява...” а ‘, ...ако редукционната атмосфера е прекалено слаба , в глазурата ще се появят зелени петна ...”Цялата налична информация е подчинена на идеята да се осветли сложността и деликатността на получаването на медночервените глазурни покрития и така да се дефинира цялостния процес като истински творчески процес, който е предпоставка за създаване на уникални екземпляри, по отношение на повърхностната си характеристика. Това до голяма степен ме мотивира да считам, че мястото на подобна дисертация е именно в художествени а не в химико-технологически институции.

Трета глава завършва с презентация на творчеството на двадесет съвременни художници, от цял свят, с опит в експерименталните техники на редукционно изпалване. Между тях са Макс Ебърт, Майкъл Бейли, Дейниъл Роудз, Робин Хопър, Джон Брит, Мелъни Браун, Крис Приндъл, Марша Селсор и др. цитирани многократно от специализираната литература и периодични издания в Европа и Америка. И тук е запазен стилът на представяне на художниците чрез специфичните, индивидуални и в много случаи чисто експериментални методи на получаване на съвременни медночервени глазури.

Четвърта глава е посветена на най-съвременните експериментални техники за получаване на медно-червени глазури с акцент върху характера на термичната среда : окислителна и редукционна в електрическа пещ. Редукционното изпичане в електрическа пещ , доскоро немислимо не само заради силно токсичните димни фази ,но и също заради увреждането на реотаните, както правилно отбелязва автора , сега са възможни благодарение на специализираното производство на немската фирма Кантал ,която създаде електрическата пещ Kantal Super ER. Проблемът се съдържа в негативното повлияване на реотаните от натрупването на плака от двухромен триоксид , който „... има изолиращ ефект, поради което между реотаните се появяват мигновени електрически искри...” „, вследствие на което, могат да се скъсат и животът им значително да се съкрати ...” с уточнението, че това се случва при по- продължителна редукция. Редукция в електрическа пещ с триметилпентан - петролеум(C₈ H₁₈), извлечен от суровия петрол още след първичната обработка в рафинериите , който осигурява бърза и краткотрайна редукция при сравнително ниски температури, е всъщност основният принос около който е изграден дисертационния труд. Теоретичната му основа е базирана на лични експерименти илюстрирани с подробна документация на състава на пробните образци от готови или лично съставени маси на тяхната подготовка, на състава на експерименталната формула на медночервената глазура, на всички фази на термичния процес с редукционната намеса при

температура от 1030 градуса и редукция с петролеум. Описаните експерименти в окислителна среда са представени чрез сравнителен анализ на поведението на глазурата в различни ситуации, илюстрирани с пробни образци. Четирите серии експерименти, представени в изследването, илюстрират емперичния опит и технологични познания на Сенджер Саръ, които по моя преценка са завидни и му дават основание да се кандидатира за получаване на ОКС „Доктор“. Приложеният илюстративен материал от експонати от авторската му изложба демонстрираща приложението на медночервените глазури в личното творчество в случая са обект на коментар само като допълнение на тезата за творческа приложимост на технологичния контекст.

В обобщен стил бих определила дисертантския труд като успешен, преди всичко поради неговата очевидна полезност а също и ,заради принадлежността му към много актуалната вълна на възраждане на старинни керамични техники в съвременен прочит ,която дава шанс за обновление на изразните средства на съвременния артист керамик .В изложението си анализирах качествата на труда, като съвсем съзнателно избягах анализ на литературно-формалната страна на текста ,поради това че той е преводна форма и вероятно писмените грешки се дължат на непознаването в детайл на специфичната терминология . Но съм убедена че грешки от типа на:„водовъглероди“ вместо „въгледороди“ или „ кислородна“ и „окисирана“ вместо „окислителна“ или „жици“ и ..кабели“ вместо реотани , не са грешки на автора а на превода ,затова не съм се фокусирвала върху тях,но сериозните ми забележки са свързани с досадните повторения в текста ,които представляват механично пренасяни понякога до четири пъти изрази и формулировки в различни части на структурата, създаващи фалшивото усещане за обем.Към това бих прибавила и чисто стилистични забележки за смесването на исторически с технологически и изкуствоведски характеристики , географски понятия,археологически открития и исторически препратки свързани със скокове в различни епохи в една очевидна непоследователност.,както и изобилието от аналитични описания които неса синтезирани в така необходимите за една дисертация изводи и заключения.

С тези критични бележки и отчитайки езиковата бариера ,която дава отражение на литературния овид на дисертацията,аз приемам този труд за стойностен и приносен по няколко важни причини: 1.тази тема не е разработвана като дисертационна досега 2.,разработката е комплексно изкуствоведско-технологично изследване от специфичен тип, което може да бъде успешно само ако се направи от специалист,което е на лице 3.темата е актуална по смисъла на световните тенденции за осъвременяване на старинни керамични традиции с нова техника и технология 4.изследването е адресирано към изследователското пространство на керамиката и отваря нови перспективи за изява на съвременната керамика .

Предлагам на уважаемата Комисия присъждане на ОКС „Доктор“ на кандидата Сенджер Саръ.

Проф. Ивана Иванова Енева